

מרכזיות ההשכלה בתליכי ריבוד ואי שוויון, ניעות השכלתית בין דורית והשלכותיה הכלכליות ארוכות הטווח

מאיר יעיש

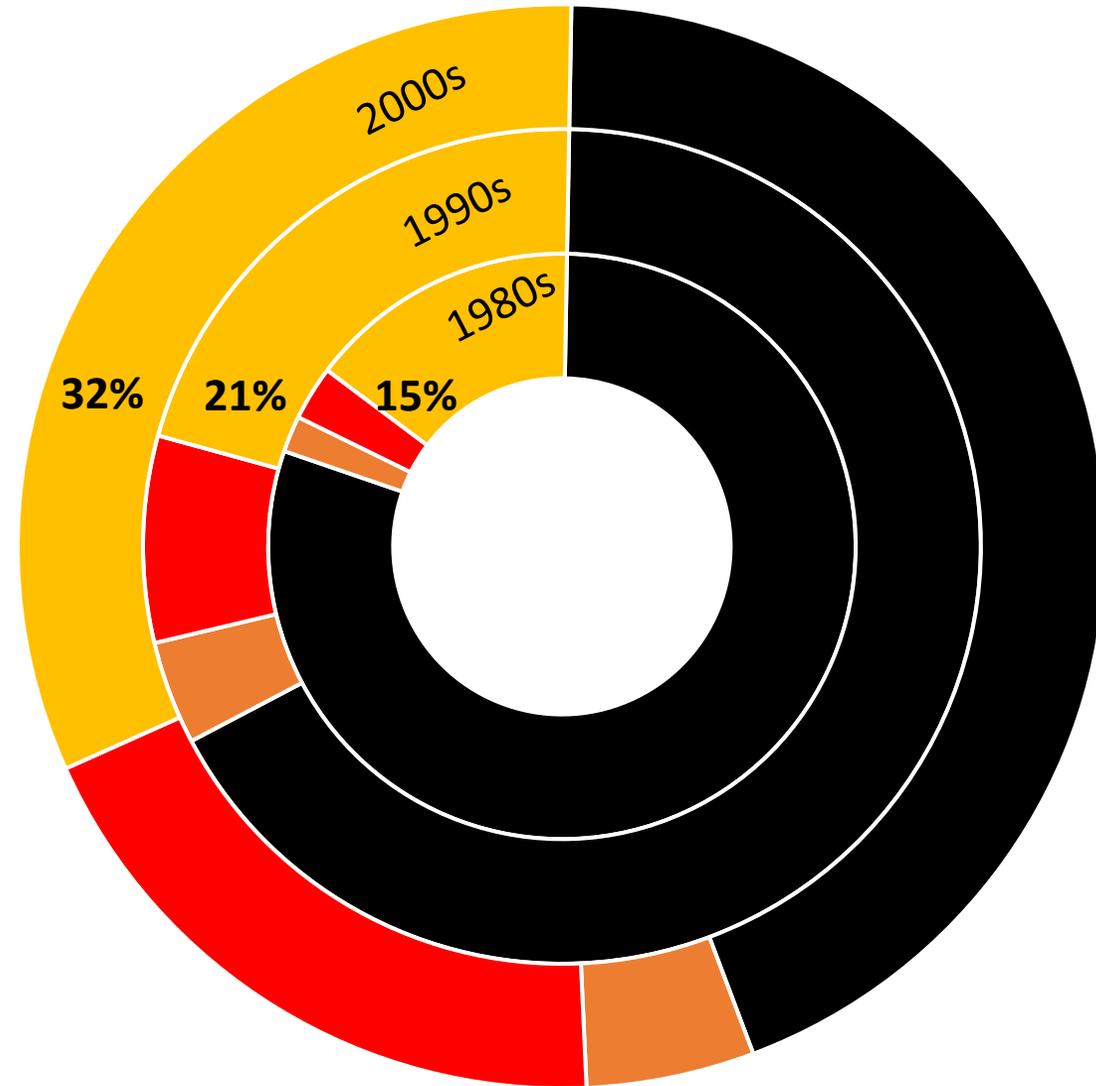
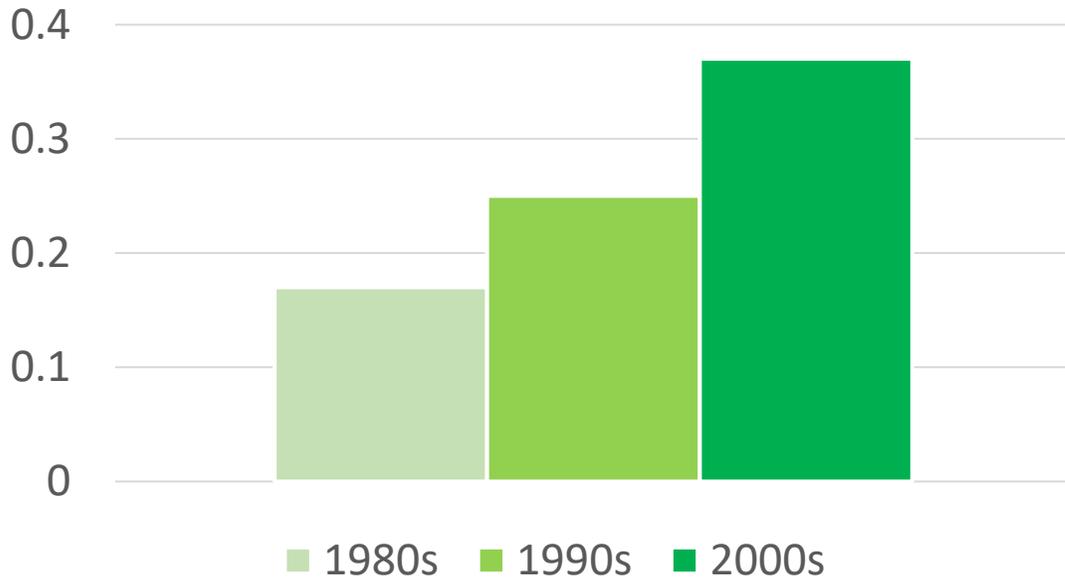
מוקד חיפה לפוליטיקה של האי-שוויון
Haifa center on the politics of inequality
معهد حيفا لسياسات اللامساواة

- הדיון בדור ראשון להשכלה מבורך וחשוב.
- לקובעי המדיניות תפקיד חשוב בהגדלתו
- נכון להמשיך במלאכת עיצובו, כדי שילדיו יהיו דור שני להשכלה
- העיסוק בדור הראשון להשכלה צריך, לדעתי, להיבחן בהקשר הרחב יותר של תהליכי ריבוד וניעות השכלתיים.

השכלה רב דורית בישראל: 1980s-2000s

ניידות השכלתית בין דורית, לאורך זמן

■ דור שני ללא השכלה אקדמית

■ דור ראשון לחסרי השכלה אקדמית

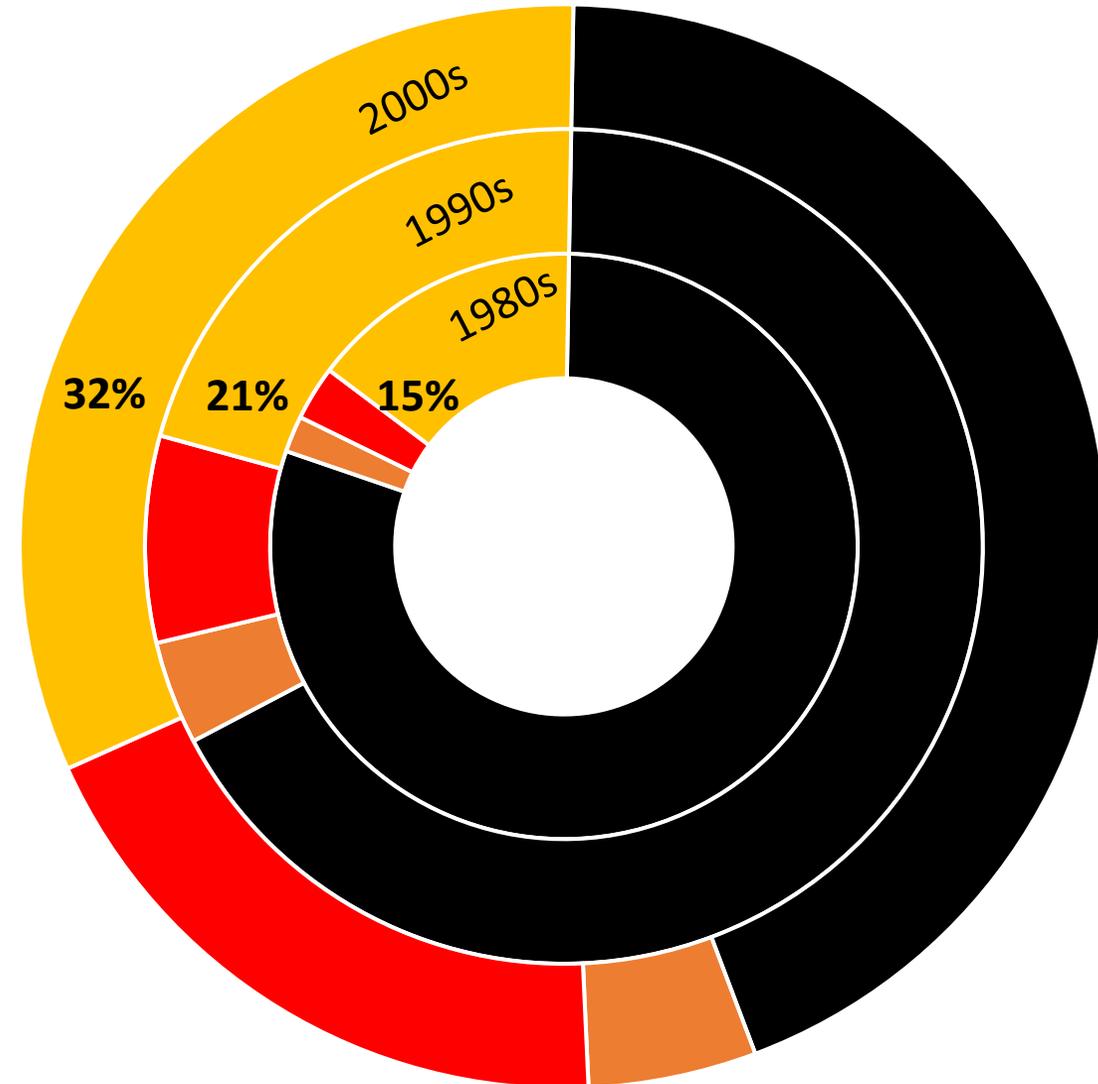
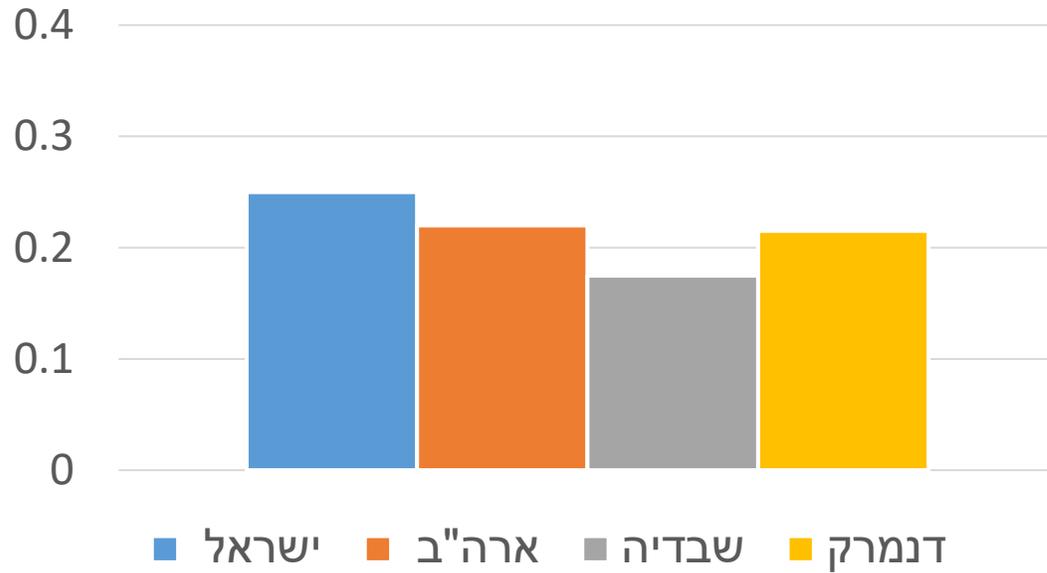
■ דור שני להשכלה אקדמית

■ דור ראשון להשכלה אקדמית

השכלה רב דורית בישראל: 1980s-2000s

ניידות השכלתית בין דורית, השוואה בינלאומית

- דור שני ללא השכלה אקדמית
- דור ראשון לחסרי השכלה אקדמית
- דור שני להשכלה אקדמית
- דור ראשון להשכלה אקדמית

בהקשר הרחב הזה, אמקד את הדיון שלי בשאלות הבאות:

- מהו ערכה הכלכלי של ההשכלה? – לחברה ולפרט.
- האם ערך ההשכלה זהה לכל האנשים? – השכלה כמנגנון ניעות.
- האם הנגישות להשכלה שוויונית בישראל? – השכלה כמנגנון שעתוק

ערכה הכלכלי של ההשכלה

לחברה ולפרט

כישורים, פיתוח כלכלי ואי שוויון

- פיתוח כלכלי בא לידי ביטוי בשדרוג המבנה התעסוקתי:
 - בשלבים ראשונים, החקלאות נעלמת ובמקומה מתפתחת התעשייה הכבדה (המהפכה התעשייתית).
 - ככל שהתהליך נמשך, המשק עובר ממיקוד בתעשייה למיקוד בשירותים (העידן הפוסט-תעשייתי).
- עם התקדמות התהליך, משלחי יד בלתי מקצועיים נעלמים ואילו המקצועות החופשיים והניהוליים הולכים ומתרחבים.
- עם העליה במורכבות העיסוקים, חלה גם עלייה בדרישות ההשכלתיות של משלחי היד המתרחבים.

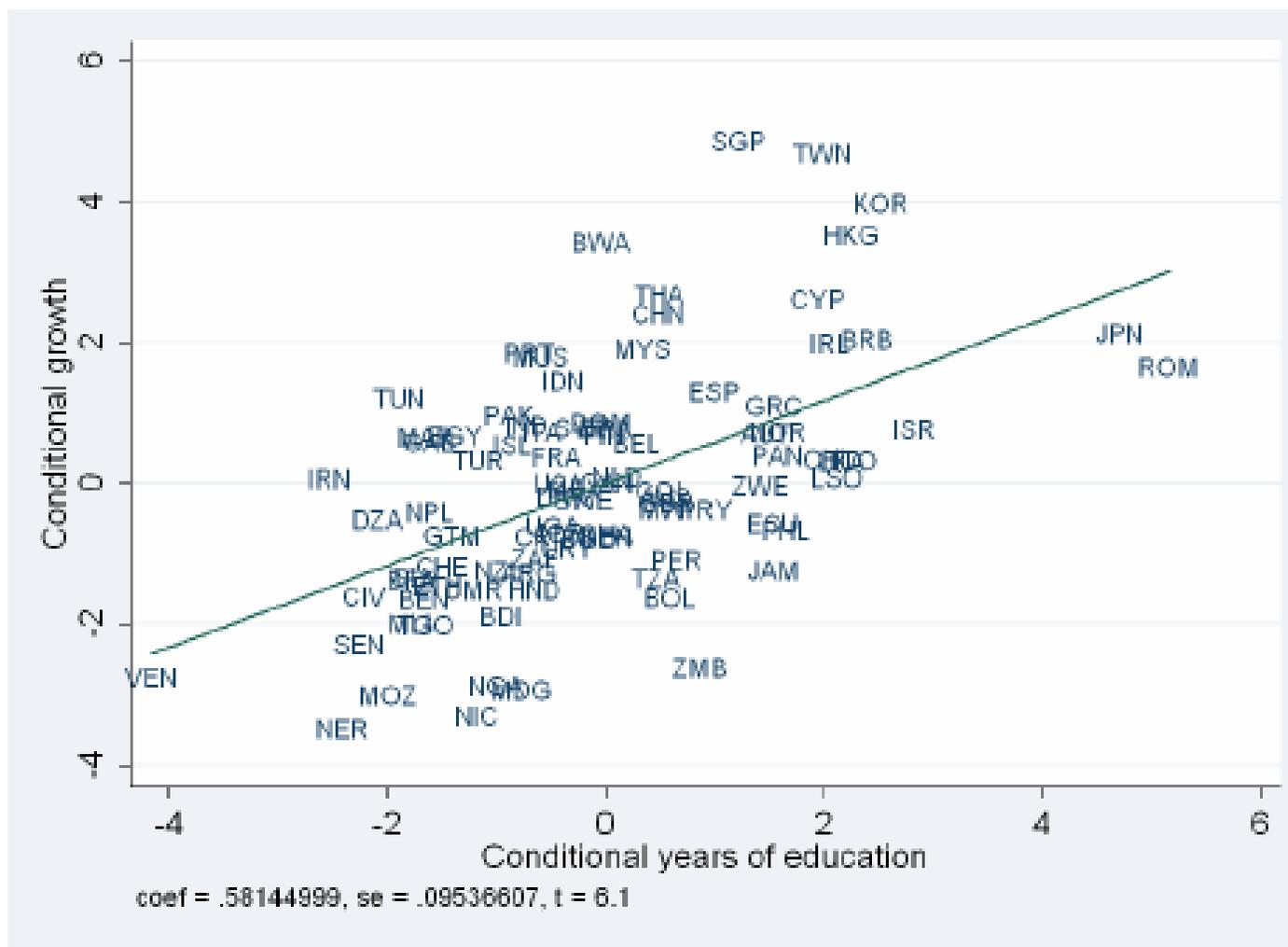

התוצאה:

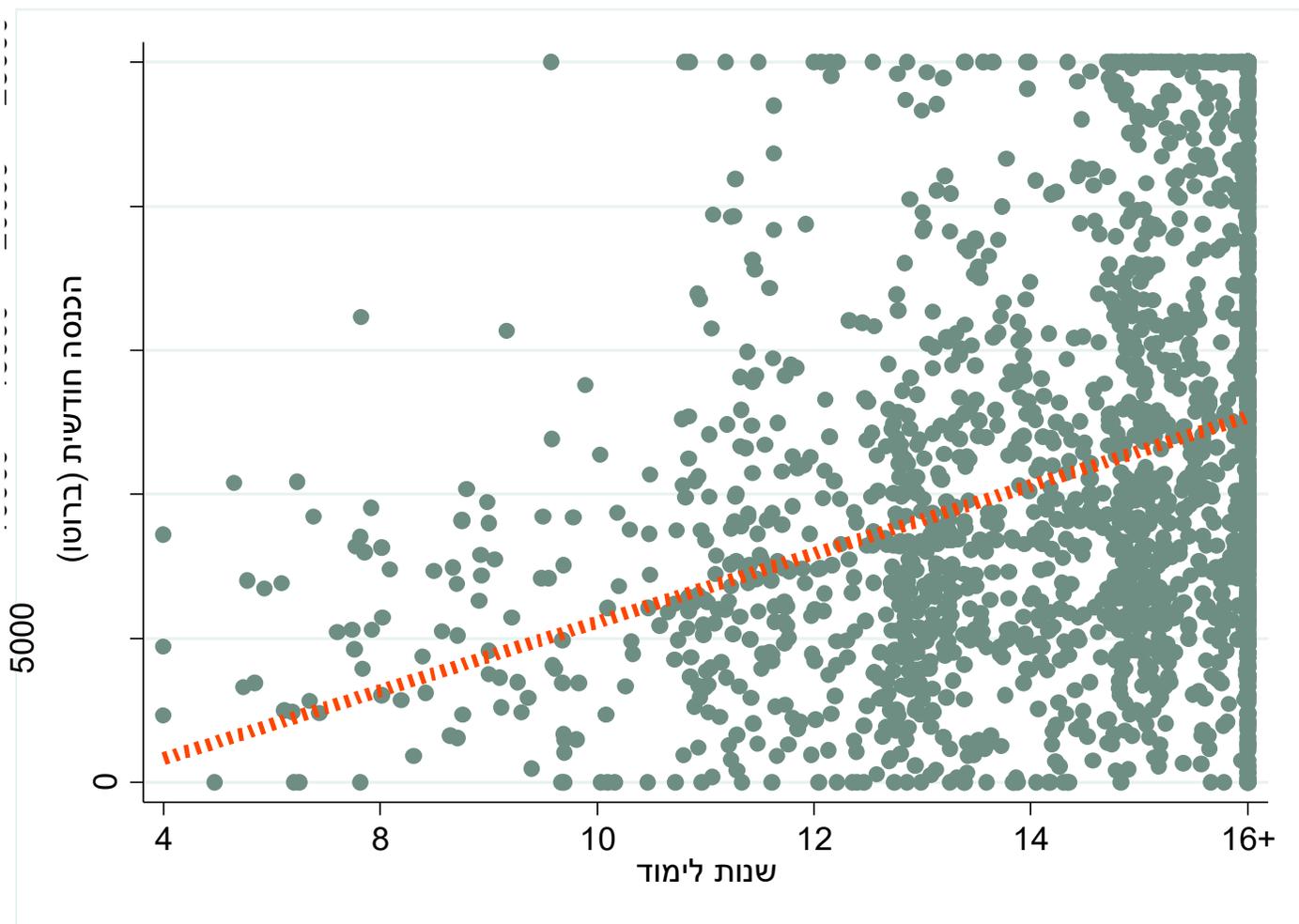
1. הדרישות ההשכלתיות בשוק העבודה גדלות.
 2. הפערים הכלכליים בין המשכילים והלא משכילים מתרחבים.
 3. השפעת ההשכלה על שכר גדלה.
- כך, במרבית החברות המפותחות ההשכלה הופכת למנגנון המרכזי לחלוקת תגמולים בחברה.

צמיחה כלכלית ורמת השכלה

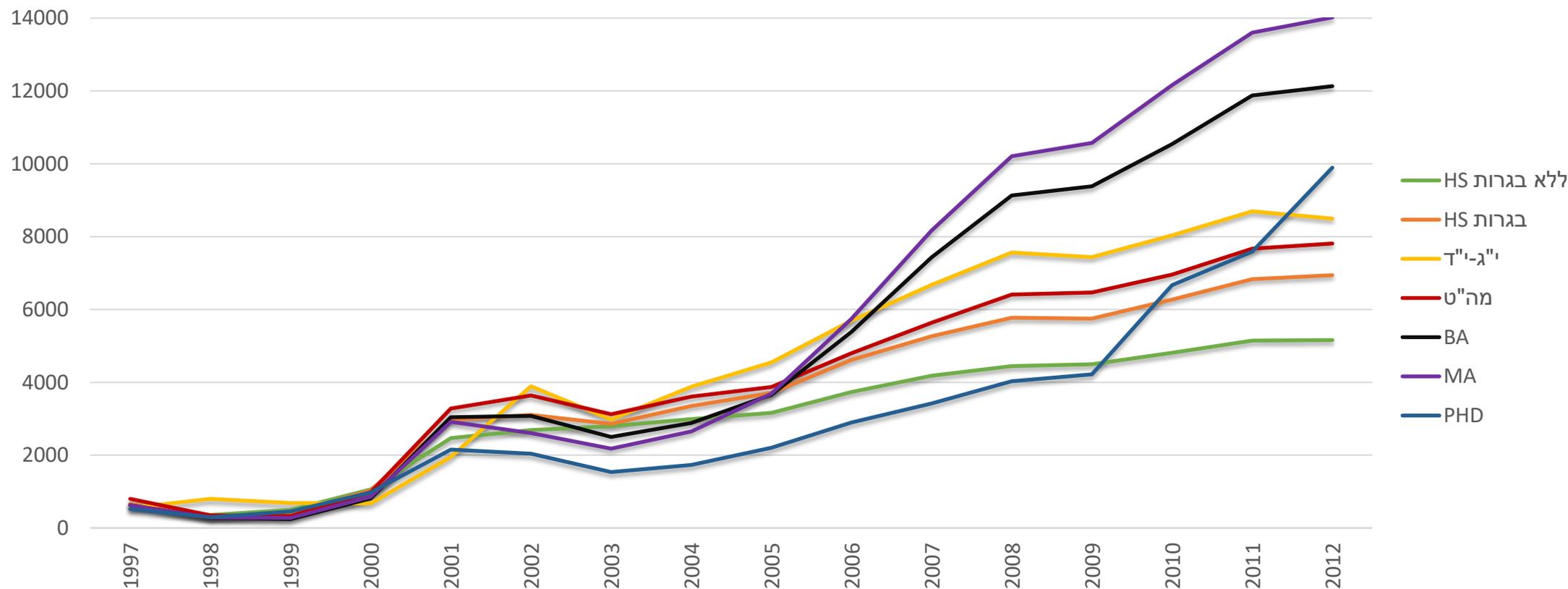

קשר חזק בין שנות לימוד ושכר (ישראל 2014)

פערי השכר בין התעודות מתעצמים לאורך השנים

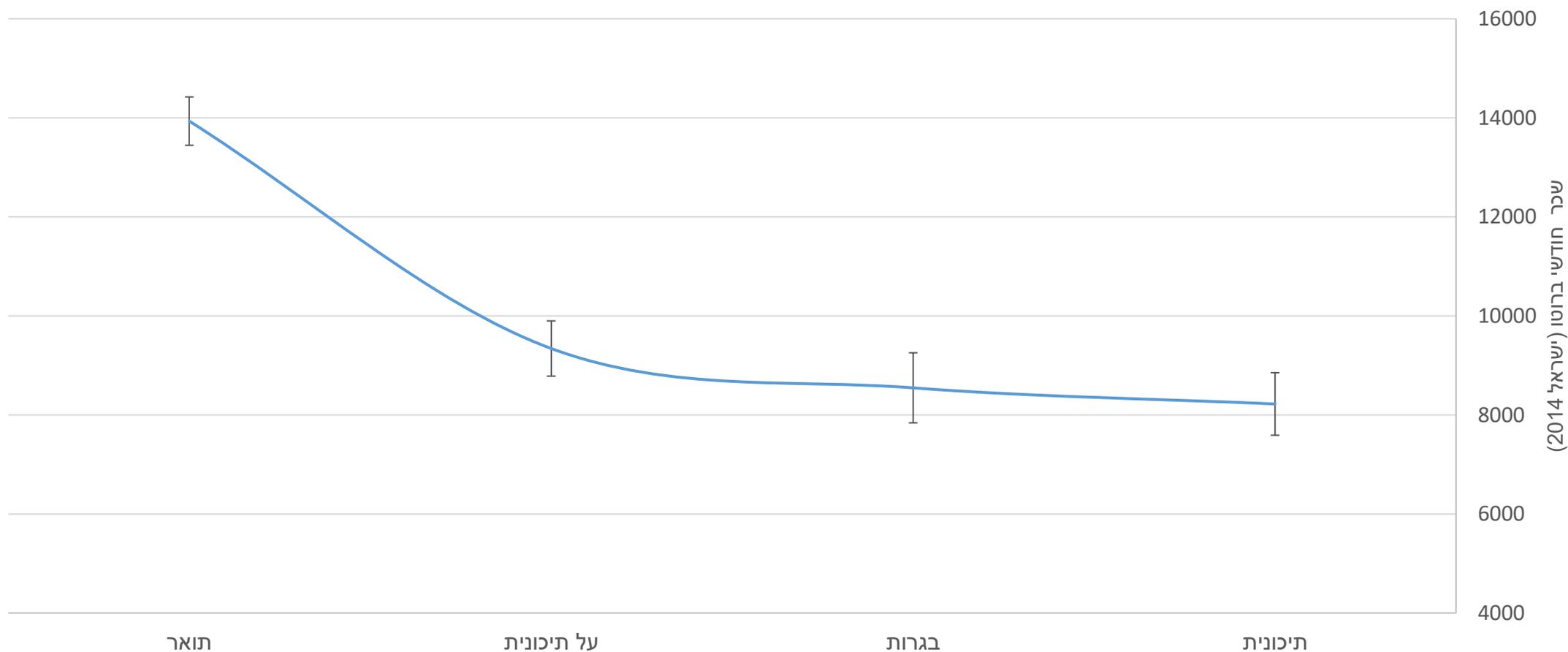
הכנסה חודשית ממוצעת של גברים יהודים ע"פ תעודת הסמכה אחרונה (מחזור 1997)

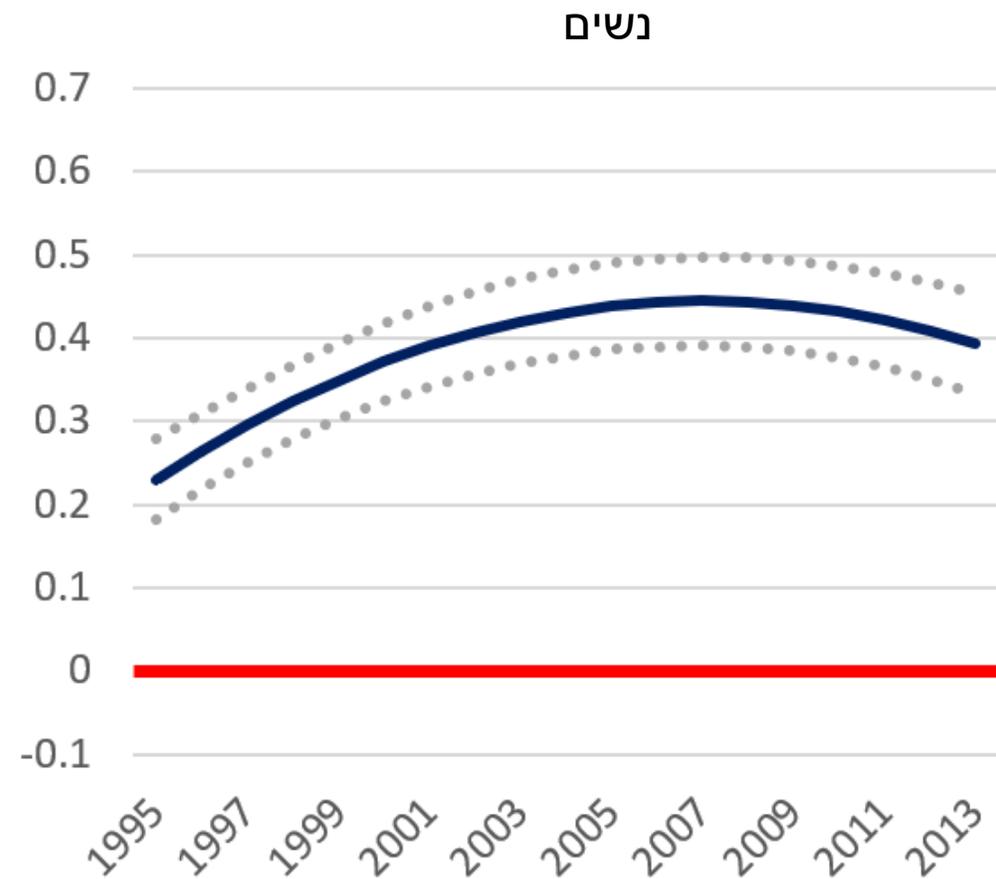
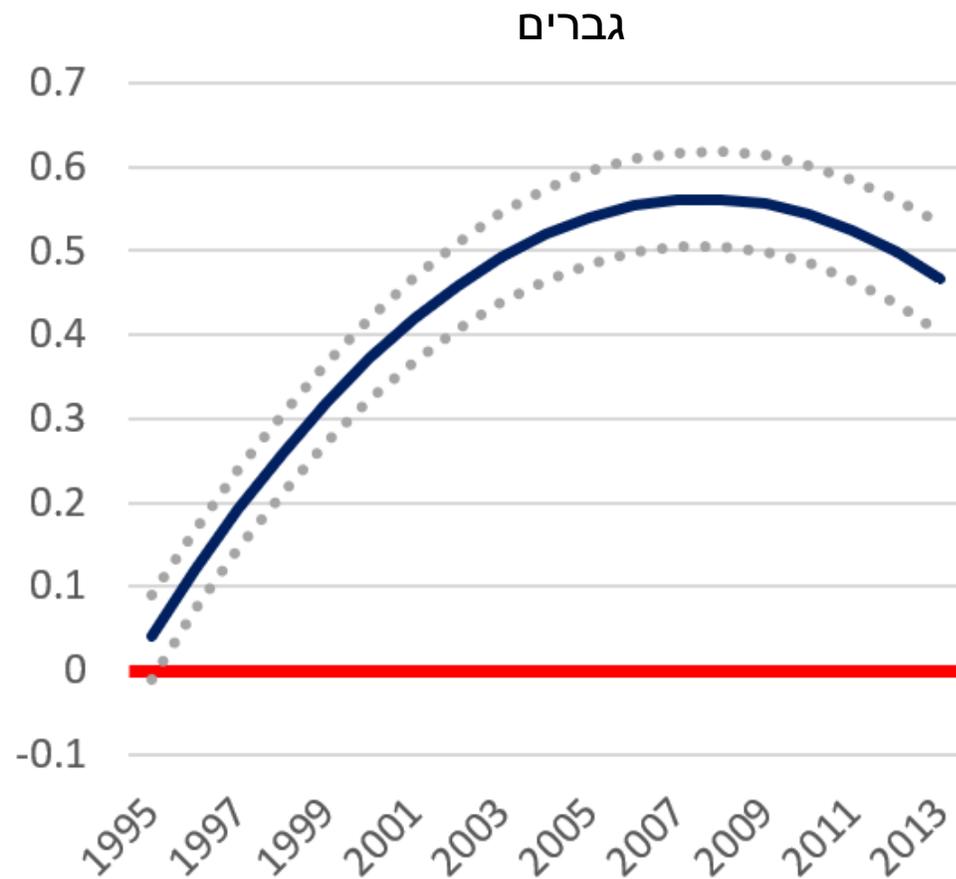
מקור: יסמין שחם-ברזילאי (עבודת דר'), אוניברסיטת חיפה
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

למעשה, עיקר הקשר הוא בין בעלי תארים וכל השאר

שכר חודשי לפי רמת השכלה

התשואה להשכלה גבוהה

מקור: מאיר יעיש ולימור גבאי-אגוזי (Socius, 2019)
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

סיכום ביניים 1

- השכלה ופיתוח כלכלי הולכים יד ביד
- השכלה ושכר הולכים יד ביד
- להשכלה יתרונות לפרט ולחברה (לכן יש הטוענים ששכ"ל צריך להיות חינם – לפחות בחלקו)

השכלה היא המפתח לניעות חברתית-כלכלית (גם) בישראל

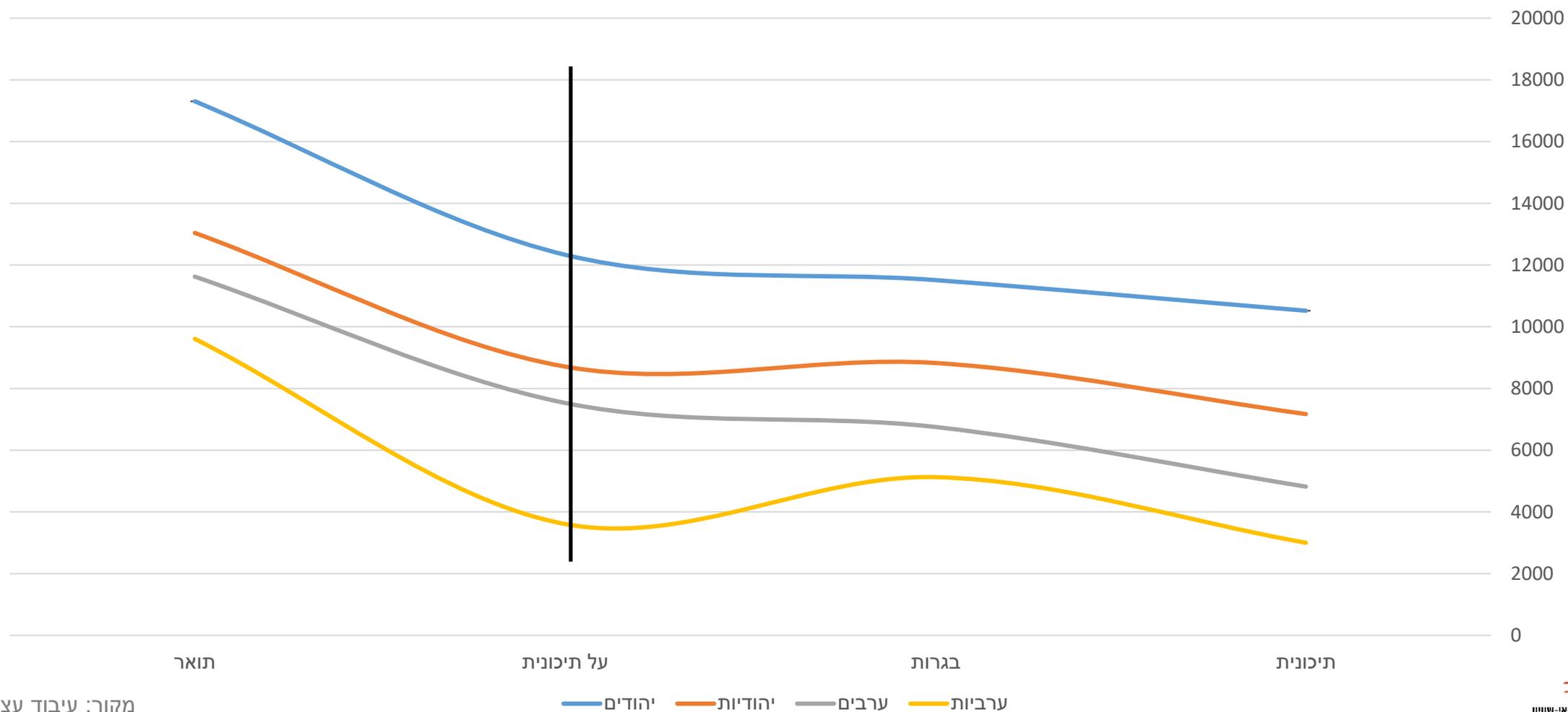

השכלה כמנגנון ניעות.

האם פירות ההשכלה שווים לכל?

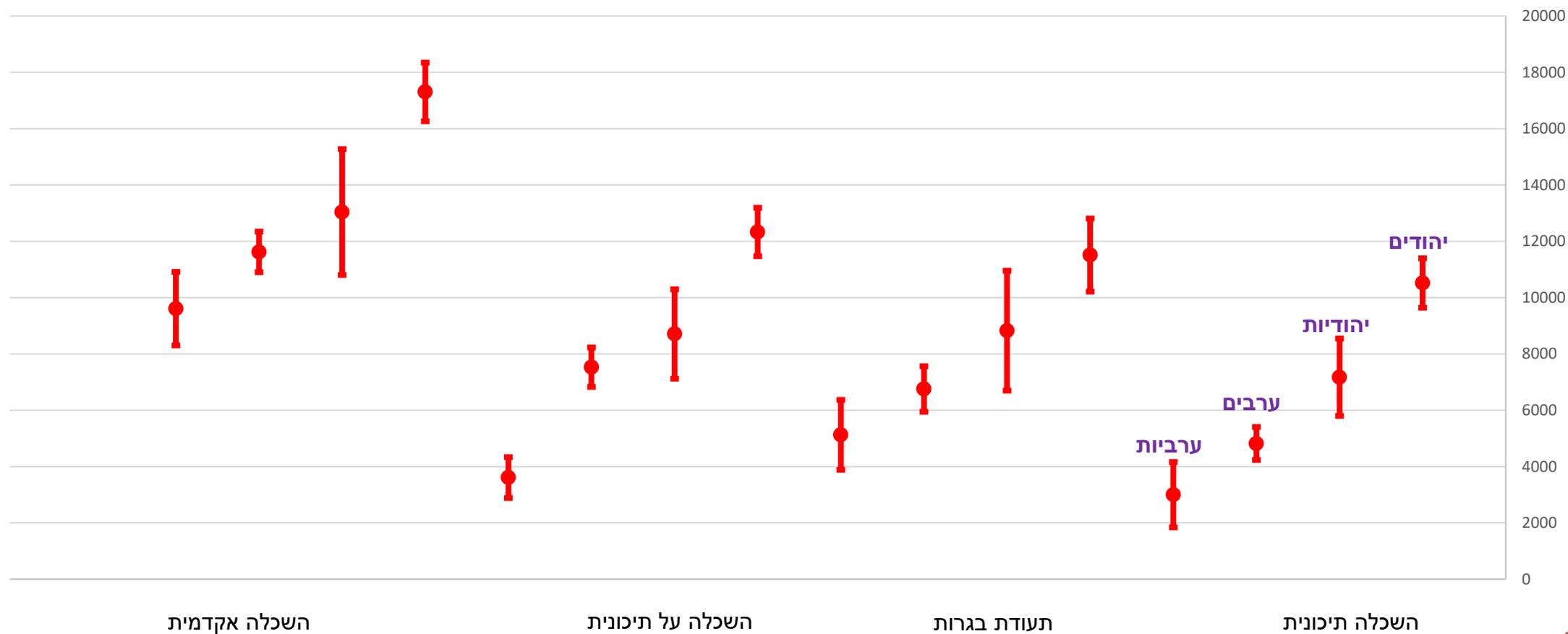

השכלה אקדמית מטיבה את השכר לכולם, אבל...

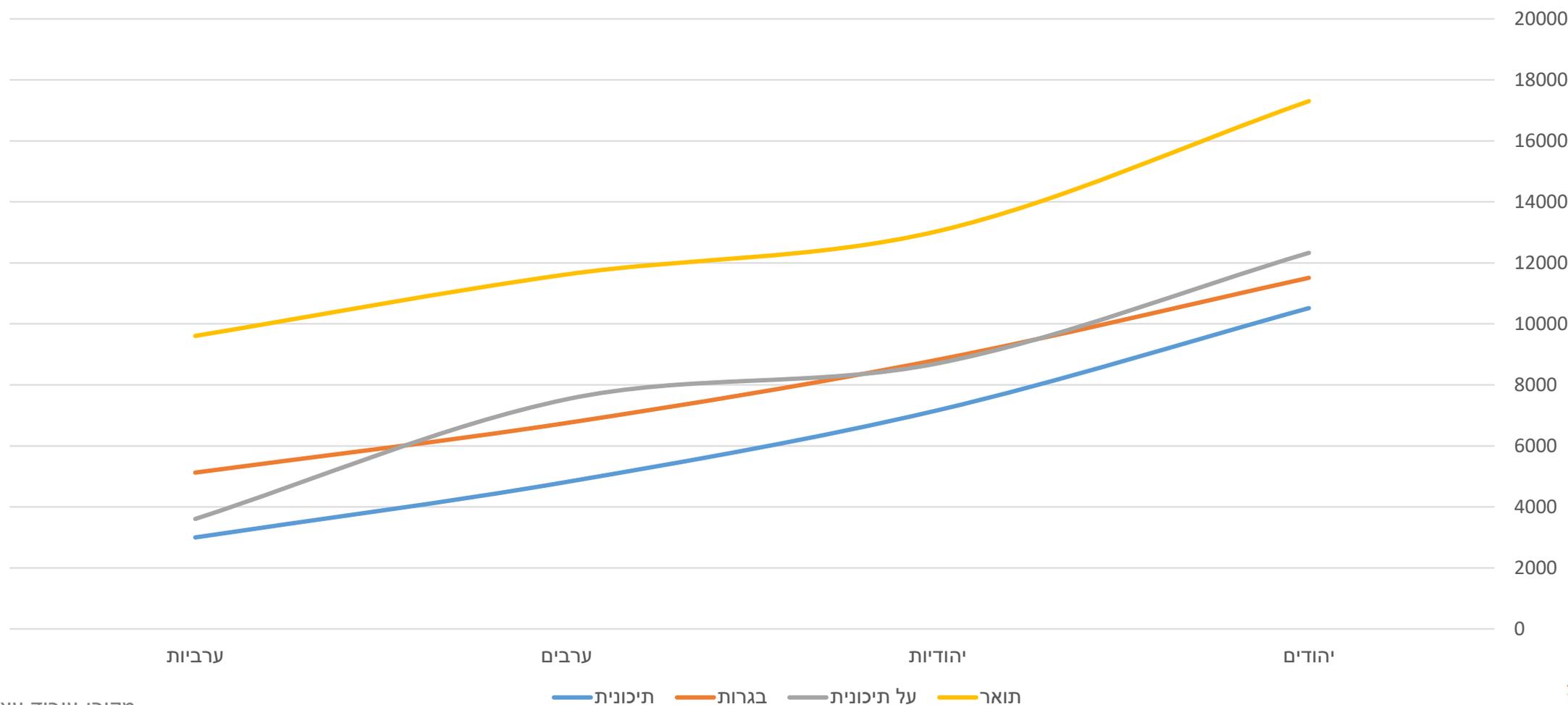

יש הבדלים בין הקבוצות, בתוך כל רמת השכלה

שכר חודשי, לפי רמת השכלה ומוצא

ליהודים יתרון ברור בקרב המשכילים

סיכום ביניים 2

- כולם (יהודים וערבים, גברים ונשים) נהנים מיתרונות ההשכלה
- עיקר הפערים בשכר נובעים מתואר אקדמי, אבל
- יש פערים בין הקבוצות (מגדר, מוצא ולאום) גם בקרב המשכילים והלא משכילים

השכלה כמנגנון שעתוק

האם הנגישות להשכלה שוויונית בישראל?

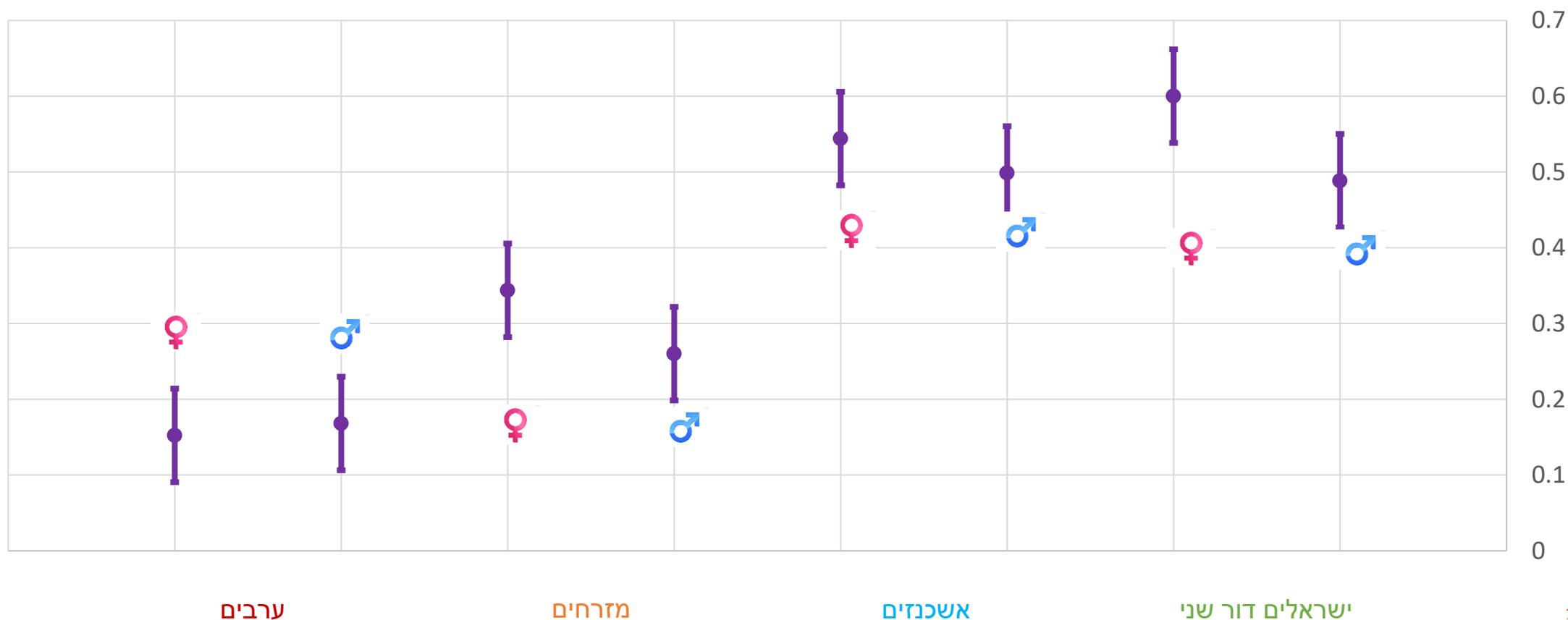
אי שוויון בהישגים השכלתיים

- בישראל, זכאות לבגרות היא אחד המכשולים המרכזיים בדרך לתואר
 - רק בשנים האחרונות, מעל למחצית השנתון זכאי לתעודת בגרות בישראל
 - 58.6% בקרב בני ה-17 בשנת 2018
 - אבל, אנו משתפרים: בשנות ה-80 רק 20% מהשנתון היה זכאי לתעודת בגרות
 - מרבית הזכאים לבגרות (אבל לא כולם) זוכים לתואר אקדמי (כ-80%)
 - "המערכת" – אם כן – ממיינת את התלמידים.
- סביר להניח שהמיון לבגרות ולתואר לא מתבצע על ידי מפעל הפיס (הגרלה), ולכן נצפה למצוא אי שוויון הזדמנויות בהשכלה (כפי שראינו קודם עם שכר).

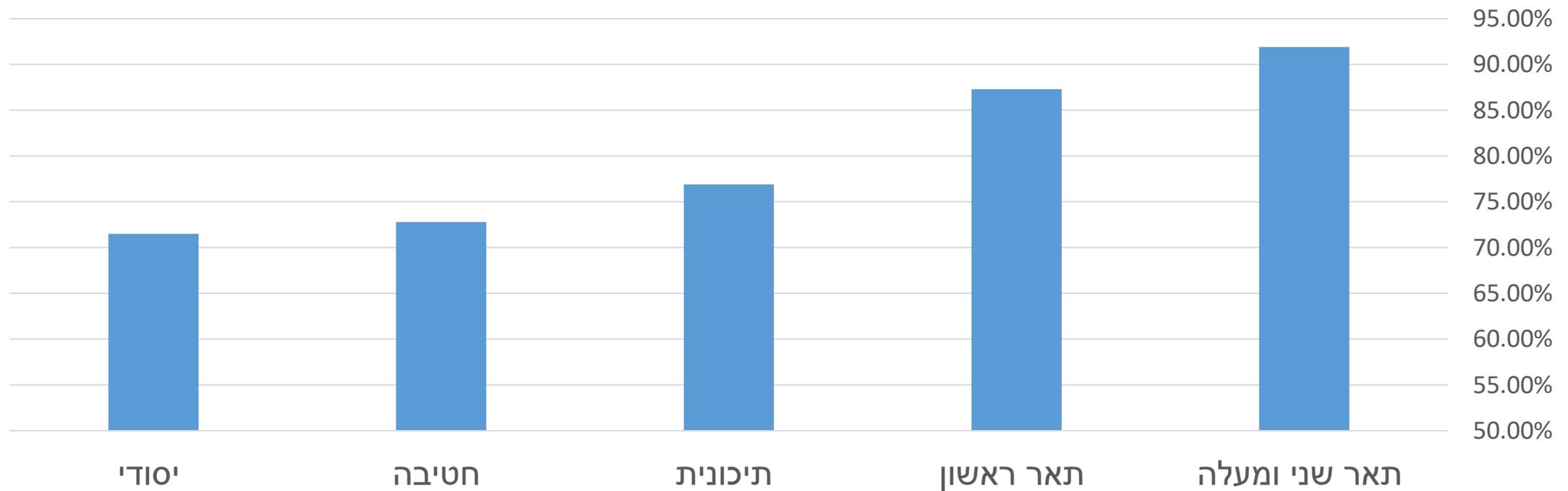
מיהם הלומדים לתואר? אי שוויון בהישגים השכלתיים

הסיכויים לתואר אקדמי, לפי מין ומוצא

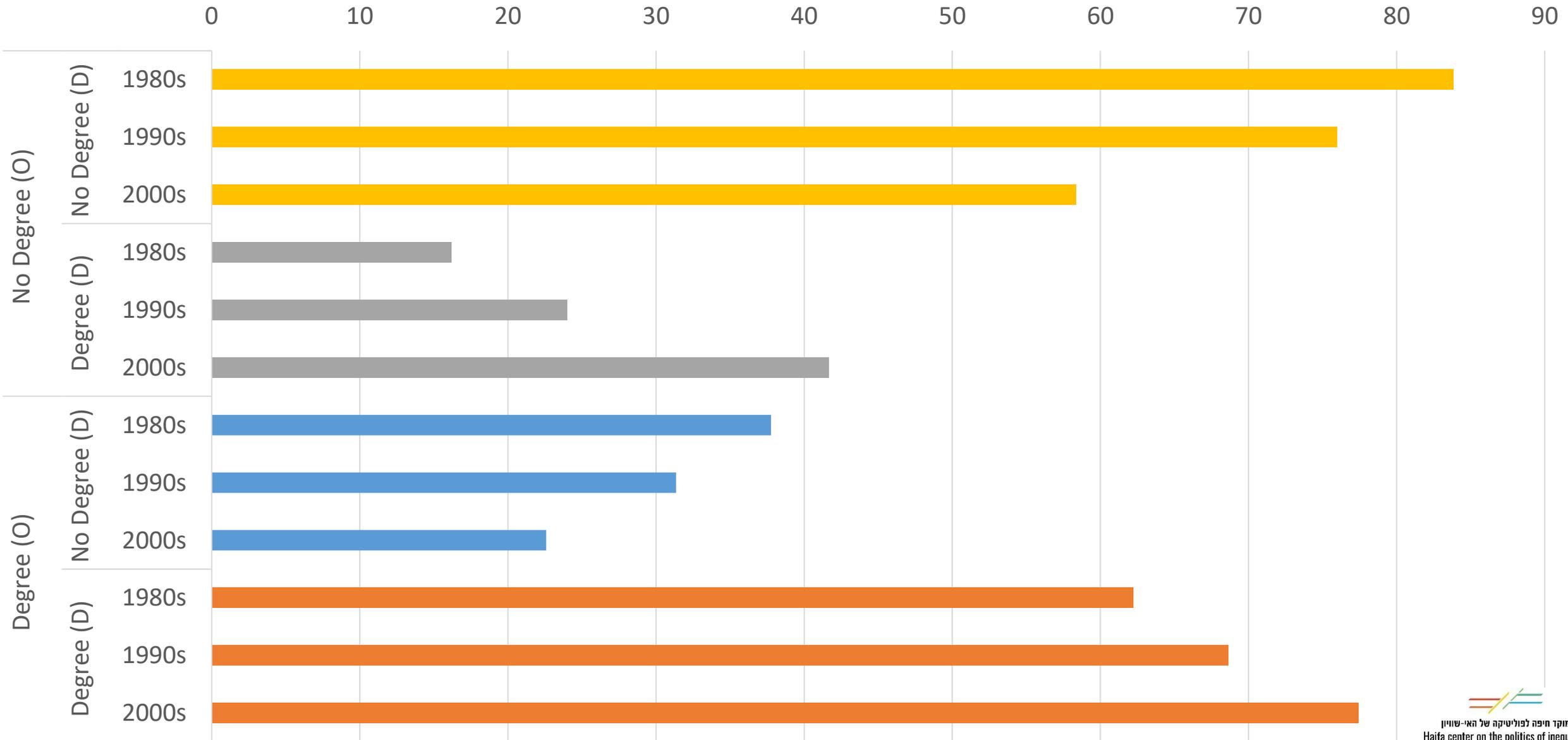

השכלת הורים והישגים השכלתיים

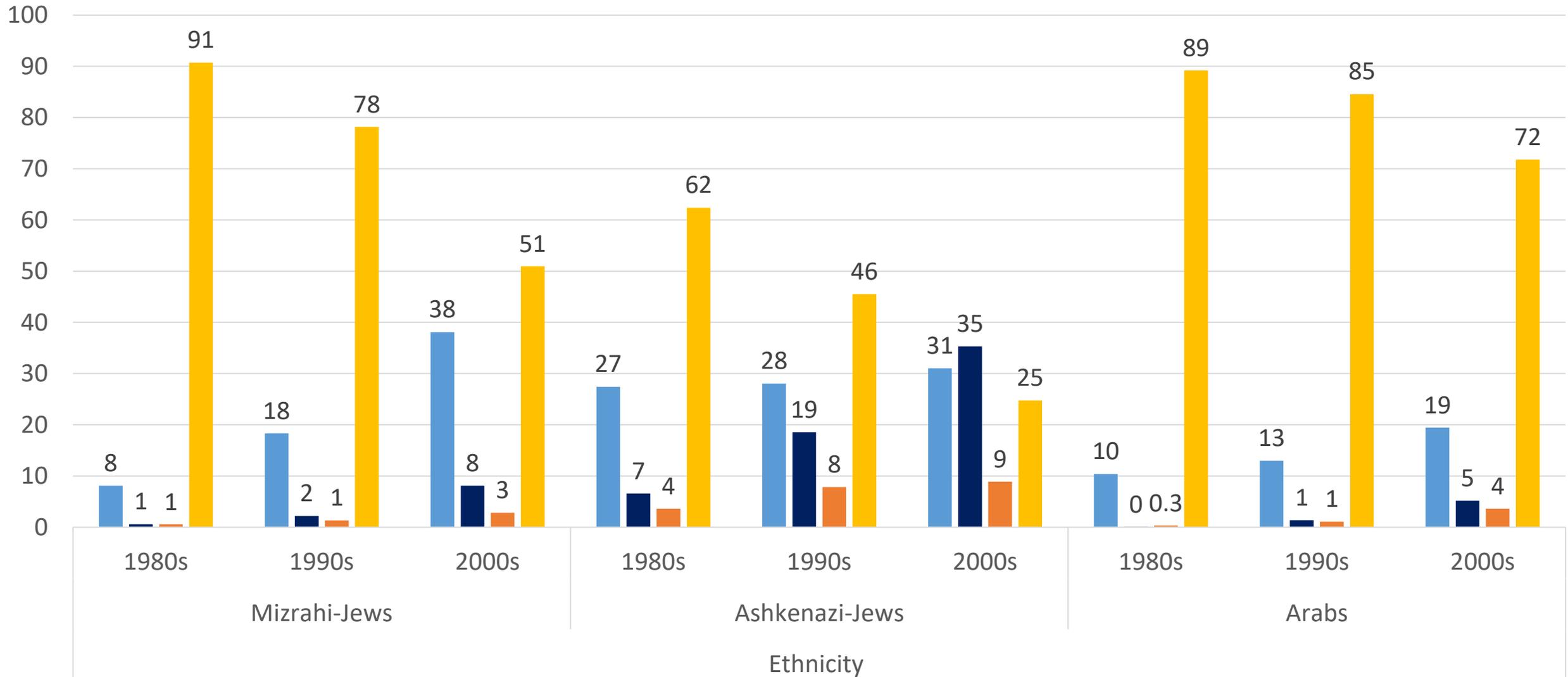
זכאות לבגרות בקרב תלמידי י"ב בשנים 2008-10 במערכת החינוך היהודית, לפי השכלת הורים

שיעתוק השכלתי בין דורי

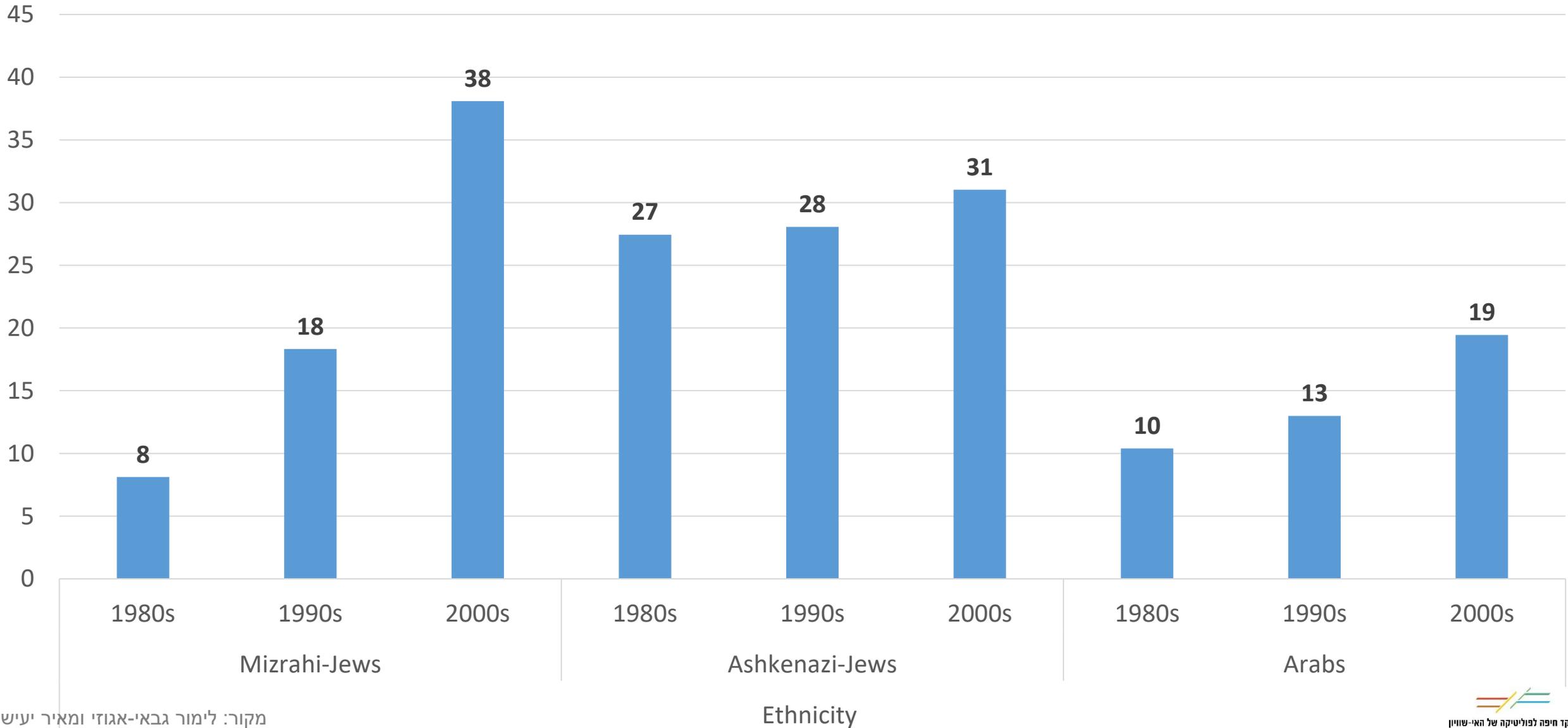
שיעתוק השכלתי בין דורי

■ Mobile Up
 ■ Immobile High
 ■ Mobile Down
 ■ Immobile Low

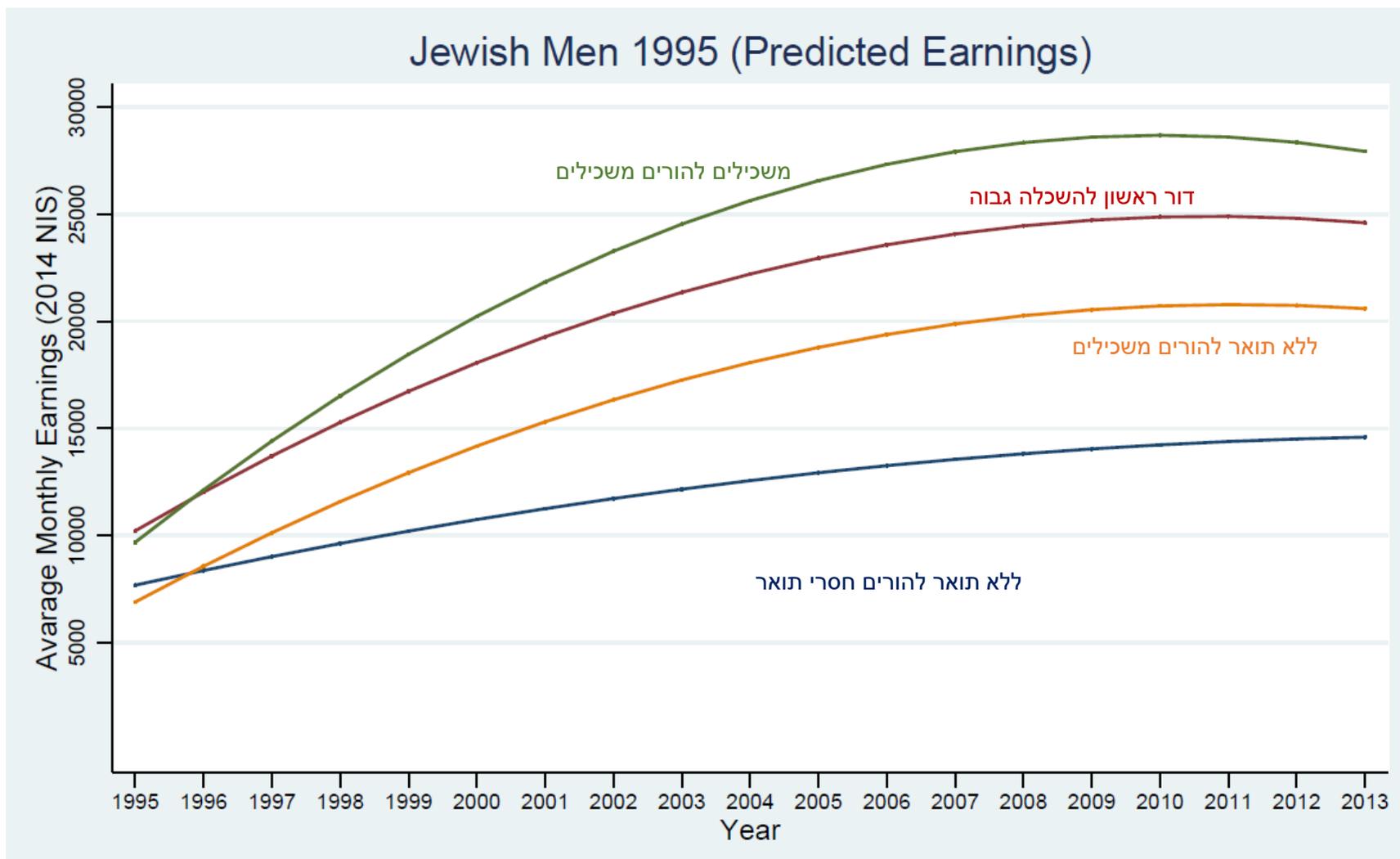
מקור: לימור גבאי-אגוזי ומאיר יעיש
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

דור ראשון להשכלה אקדמית

מקור: לימור גבאי-אגוזי ומאיר יעיש
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

השכלת ההורים משיגה אותנו גם לתוך שוק העבודה

מקור: לימור גבאי-אגוזי ומאיר יעיש (Social Science Research, 2019)
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

האם אנחנו חריגים בהשוואה למדינות אחרות?

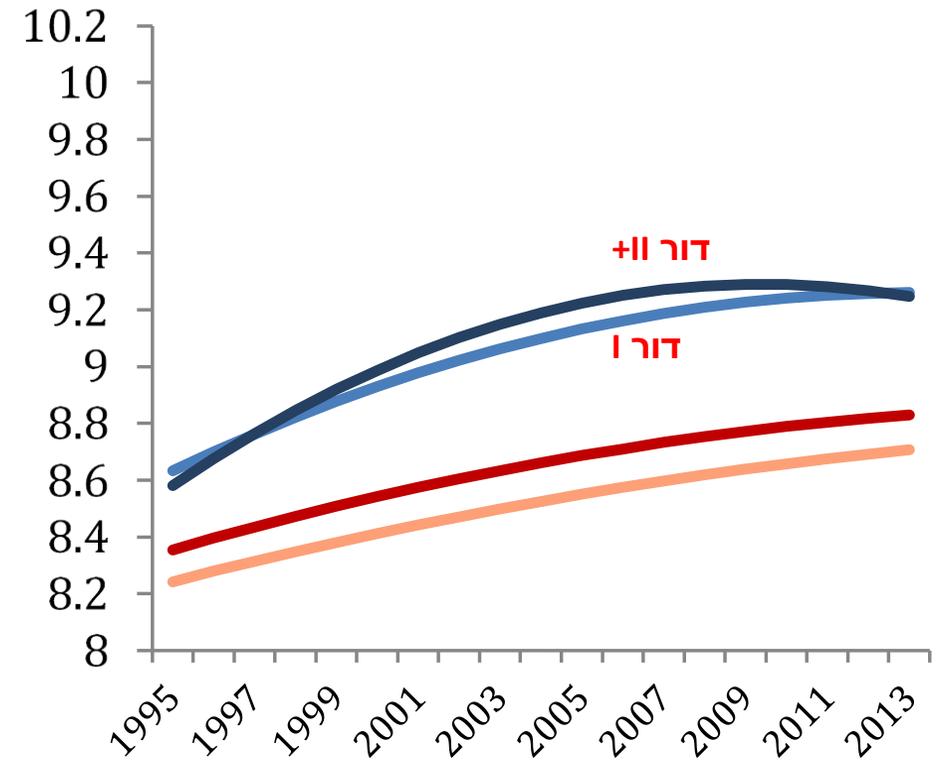
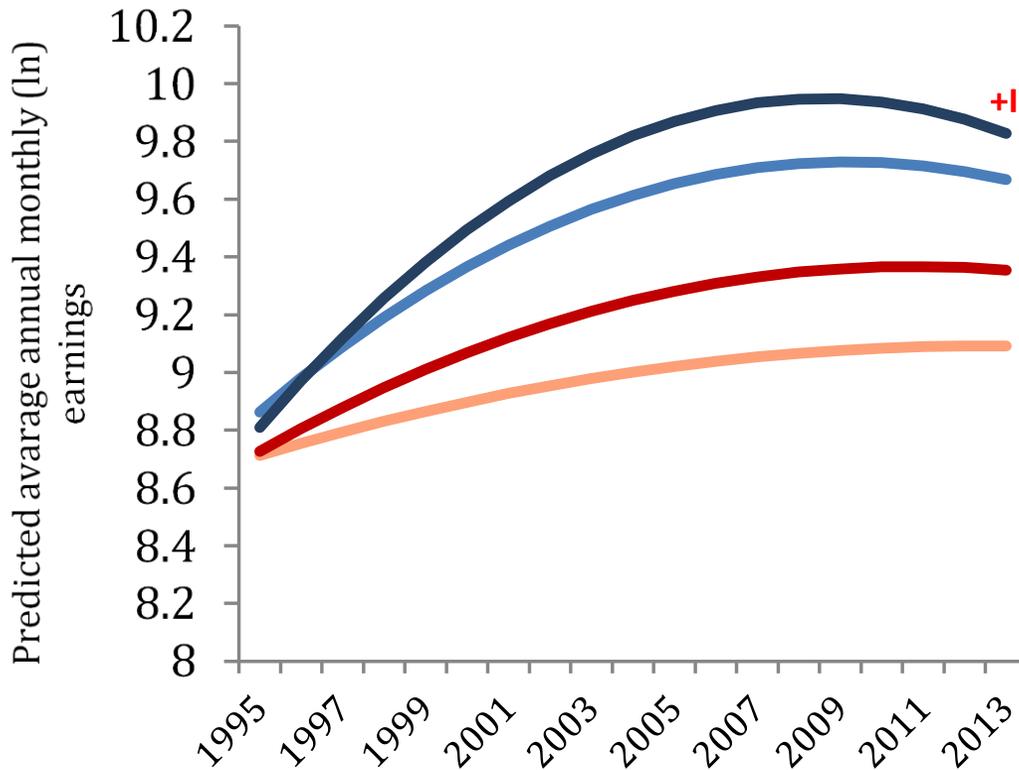
• כן, ולא

Israel (Social Science Research 2019, 83. 102302)

Men (N=76,355)

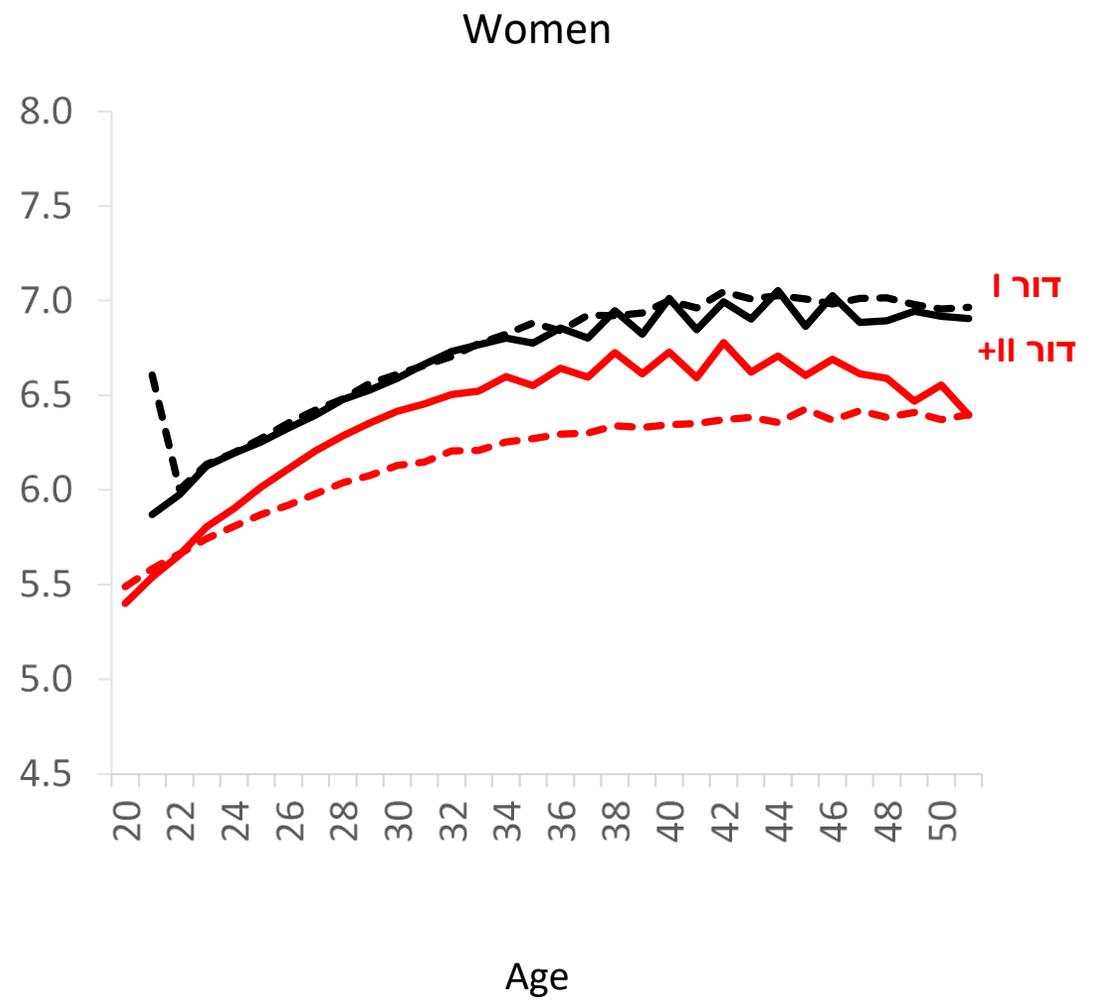
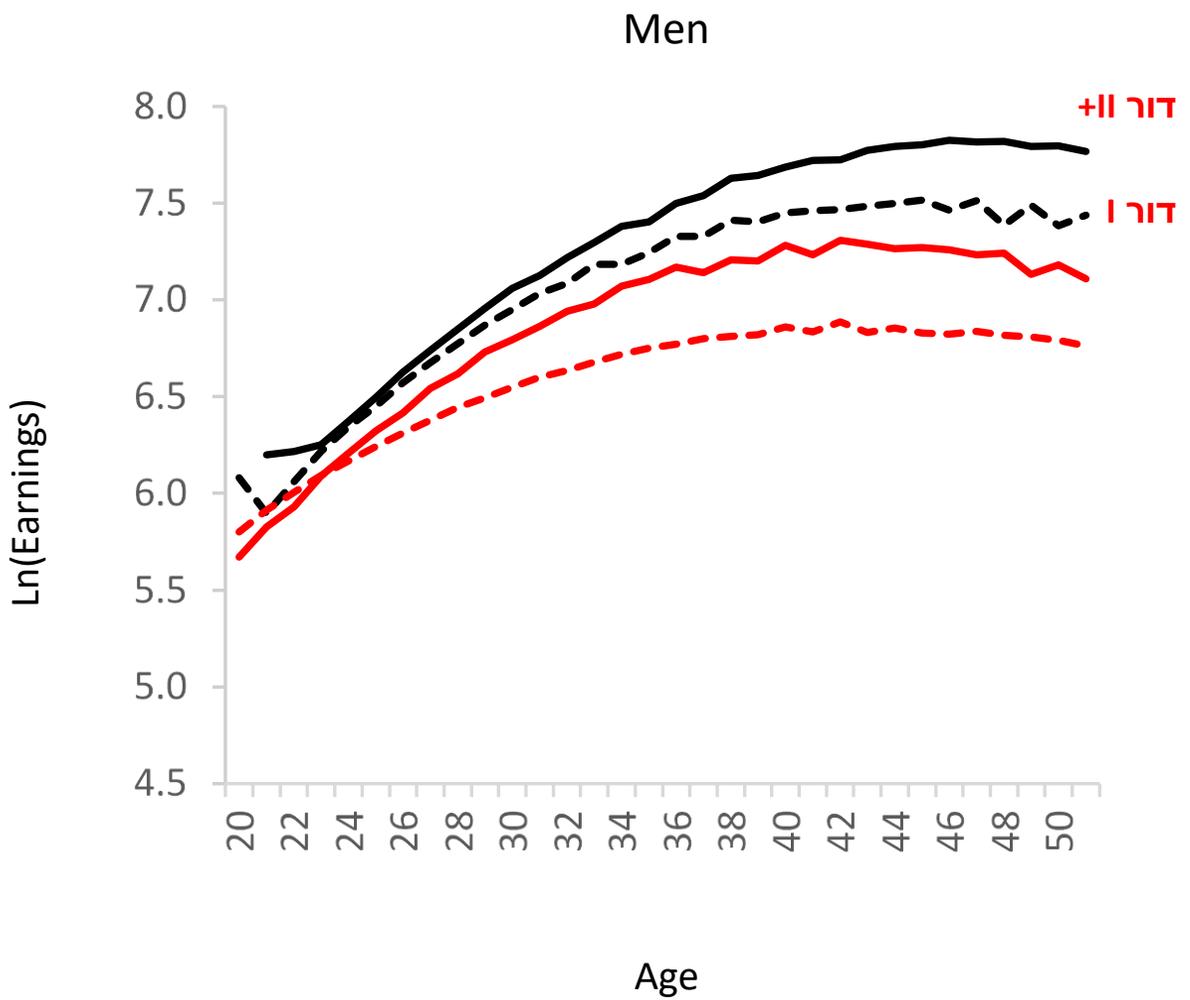
Women (N=78,258)

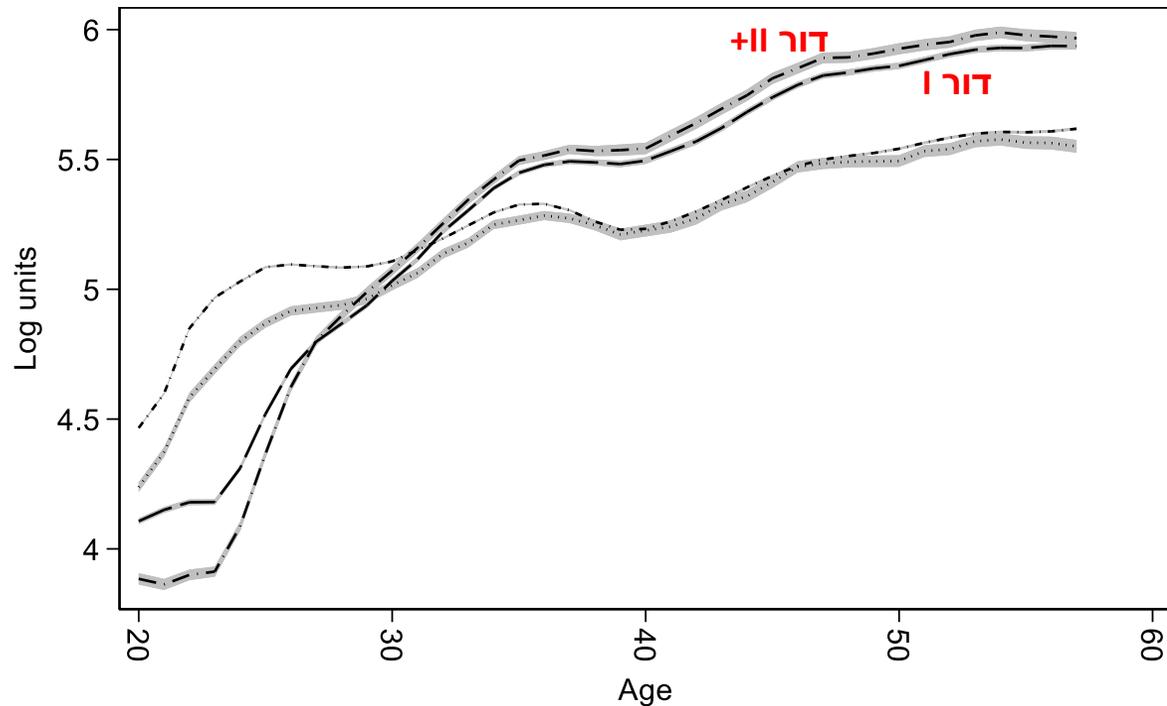
Immobile High
Mobile Up

Mobile Down
Immobile Low

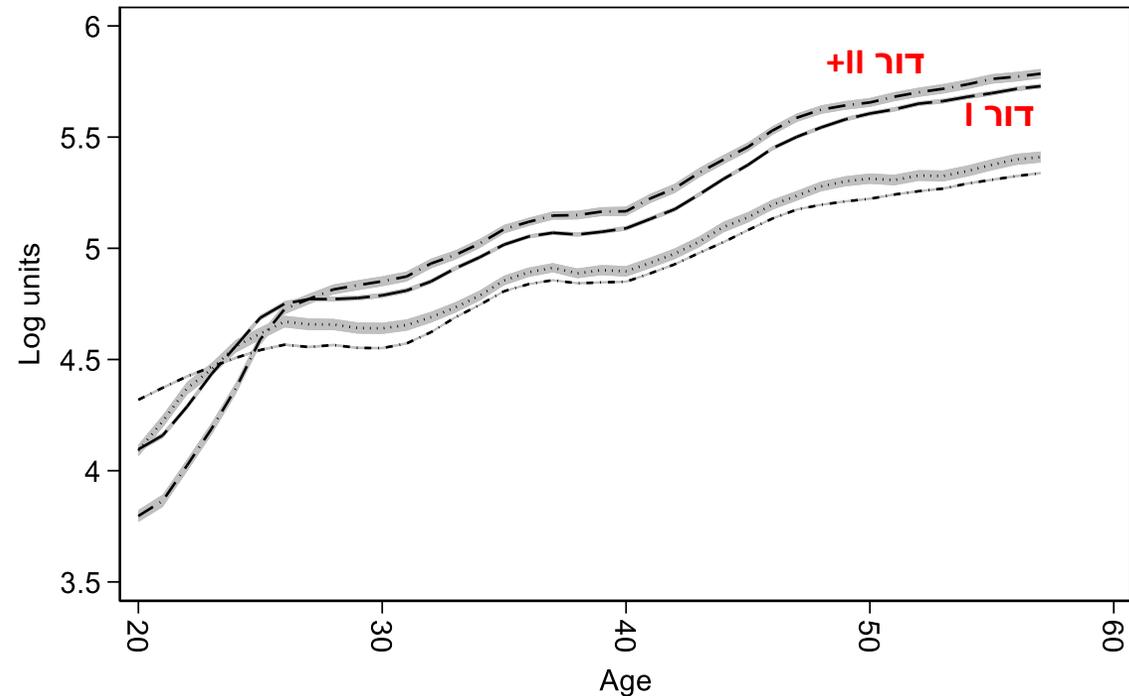
USA (Social Forces, 2021, 100 (2): 765-793)

Sweden (ESR, 2022, 38 (4): 507-526)

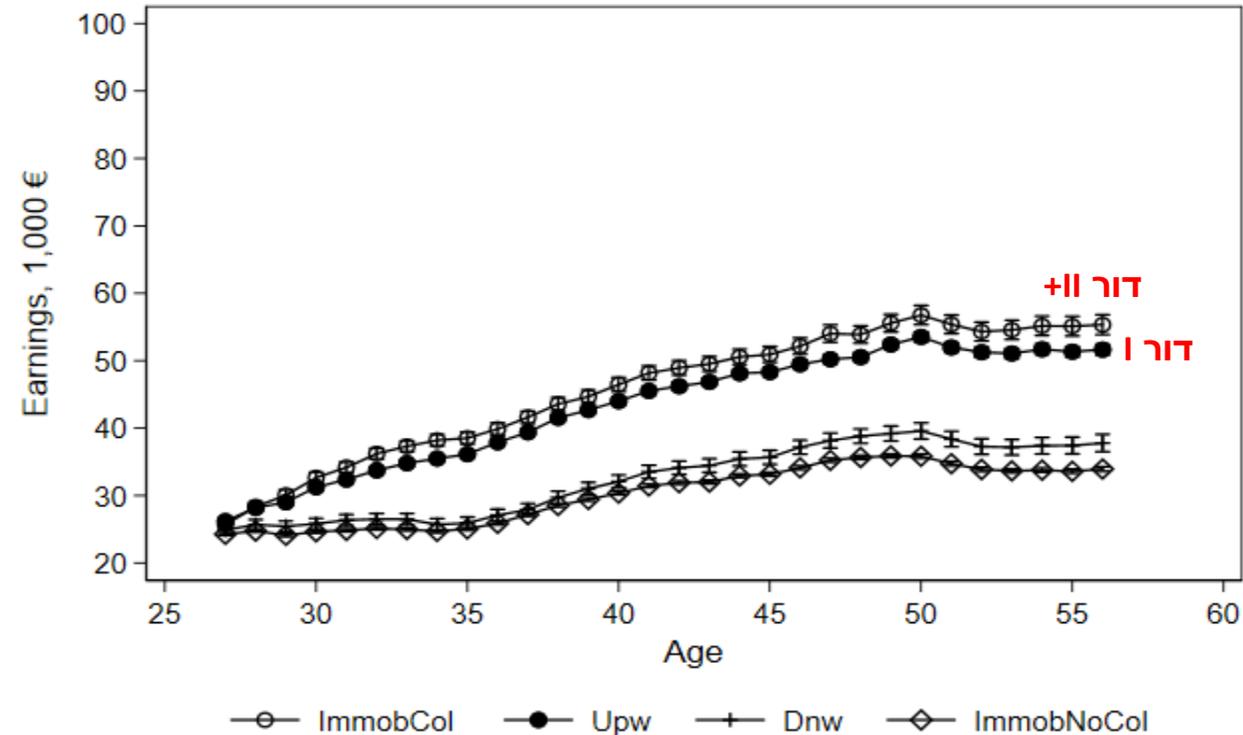
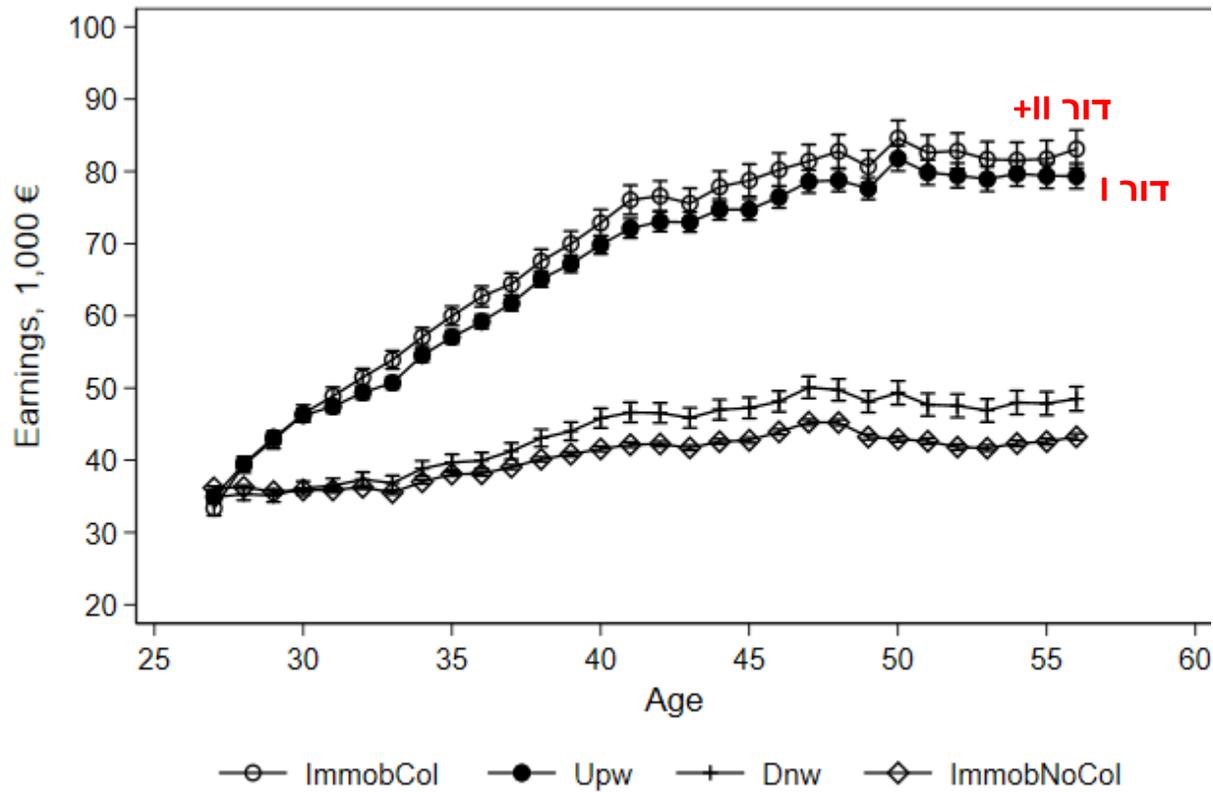

- - - Up - · - · - Hi-Hi
 ····· Down - - - - - Lo-Lo

- - - Up - · - · - Hi-Hi
 ····· Down - - - - - Lo-Lo

Denmark (Sociology, 2022, 56 (6): 1121-1139)

סיכום ביניים 2

- ההשכלה אינה שוויונית
- להשכלת ההורים תפקיד מכריע בהישגים ההשכלתיים והכלכליים של ילדיהם
- במדינות עם אי שוויון חריף (ישראל וארה"ב) השכלת ההורים "רודפת" אותנו לאורך החיים
- במדינות שוויוניות יותר, סקנדינביות, השכלת ההורים הרבה פחות מכרעת

הרבה מנגנונים מאפשרים להורים החזקים להעביר את יתרונם

אז ננגיש את האקדמיה לכולם...

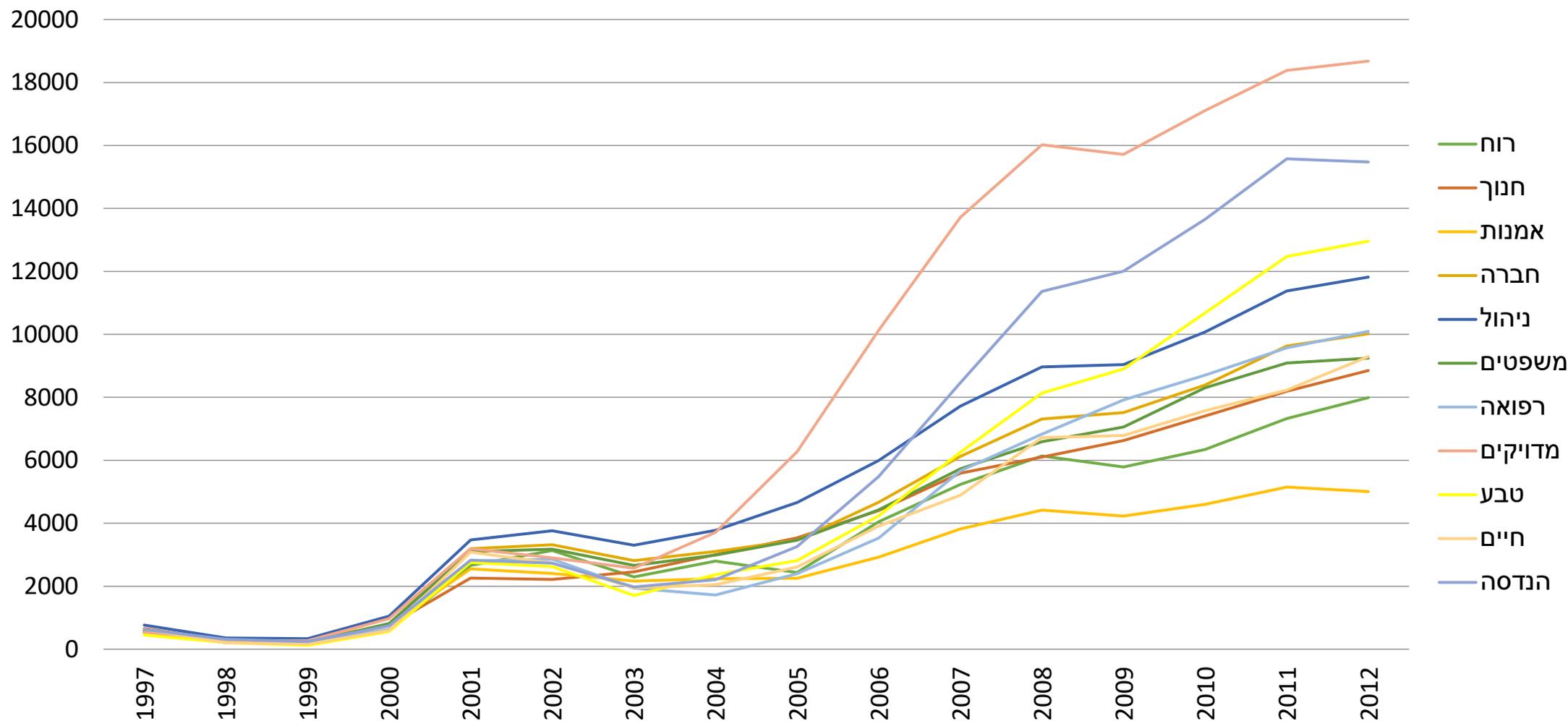
נפסיק למיין (נבטל את הבגרויות ואת הבחינה הפסיכומטרית)

ניתן מלגות קיום ללומדים (חברת לומדים)

ונרחיב עוד את מערכת ההשכלה הגבוהה..... והתוצאה:

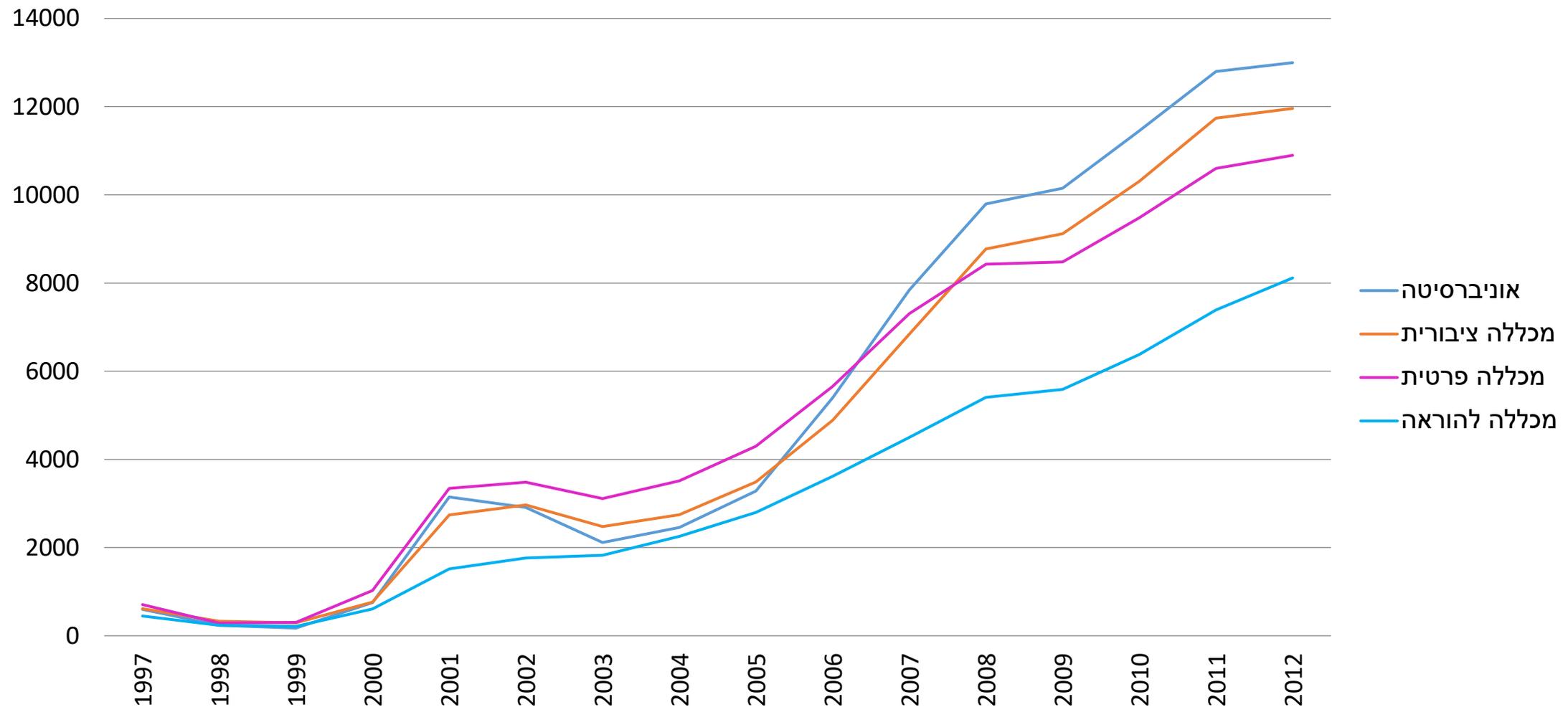

התבדרות השכר (בוגרי יב' ב-1997) בין תחומי לימוד

מקור: יסמין שחם-ברזילאי (עבודת דר'), אוניברסיטת חיפה
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

התבדרות השכר (בוגרי יב' ב-1997) בין מוסדות לימוד

- אוניברסיטה
- מכללה ציבורית
- מכללה פרטית
- מכללה להוראה

מקור: יסמין שחם-ברזילאי (עבודת דר'), אוניברסיטת חיפה
נתונים: קובץ ייעודי מהלמ"ס

דור ראשון: סיכום

- ללא התרחבות מערכת ההשכלה, תהליכי ריבוד השכלתי לא היו משאירים לקבוצות המוחלשות הרבה סיכוי להגיע לתואר אקדמי
- למעשה, הרחבת מערכת ההשכלה הגבוהה היא המדיניות החברתית הנכונה להגדלת הדור הראשון להשכלה גבוהה
- בשל אותם תהליכי ריבוד השכלתי והתפקיד הממין של מערכת החינוך, הדור הראשון להשכלה גבוהה מתאפיין בחולשה חברתית-כלכלית-אקדמית יחסית
- הדור הראשון להשכלה גבוהה כולל בעיקר את החזקים, מבין החלשים בחברה
- החולשה של הדור הראשון באה לידי ביטוי לא רק בקשיי התאקלמות ולימודים, אלא בעיקר בהתמיינות למוסדות ולתחומי לימוד פחות יוקרתיים

הדבר הנכון לעשות לתיקון המצב, **בטווח המידי**, הוא לרכך את השפעת הרקע המוחלש ממנו באו:

- העלאת המודעות והנגשת מידע רלוונטי וקל לעיכול למועמדים לדור ראשון להשכלה גבוהה
- אפליה מתקנת בכניסה למוסדות ותחומי לימוד יוקרתיים
- תמיכה וליווי לכל אורך הלימודים

בטווח הארוך

לא מספיק ליצור יותר הזדמנויות השכלתיות (הרחבת מערכת ההשכלה) ולרכך את השפעת הרקע ממנו מגיע הדור הראשון, אלא יש לשאוף להשוות את התנאים בהם גדלים הילדים (חינוך [לא שמרטפות] לגיל הרך, לדוגמה)

צריך לקדם שוויון ולא רק שוויון הזדמנויות

